

ІНТЕРПРЕТАНТА ЯК ЛЮДСЬКИЙ ЧИННИК МОВНОГО СЕМІОЗИСУ

У статті запропоновано трихотомію інтерпретант, яка відображає специфіку декодування тексту і може забезпечити шлях до пояснення культурно-специфічних форм мислення через поєднання підходів, напрацьованих семіотикою, семантикою і когнітивістикою. Опис інтерпретанти як основного компонента антропосеміозису здійснений на матеріалі «Акта Верховенства», прийнятого англійським парламентом 1534 року.

Ключові слова: інтерпретанта, семіозис, базовий код, лінгвокультурний код, «Акт Верховенства» (1534).

Семіозис — дія знака, яка спрямована на створення його інтерпретанти. Він є єдиною можливим способом функціонування знака і відображає сутність відношень між знаком і універсумом. Об'єкт репрезентації може бути пізнаний лише через дослідження породжених ним знаків. Ч. Пірс підкреслював, що найвища міра реальності досяжна лише з допомогою знаків¹. Отже, семіозис передбачає процес пізнання речей, які існують в об'єктивній дійсності і мають безліч характеристик. Людина не знає всіх їх вичерпно, а лише ті, що позначені нею в мовній формі. Мовного знаконосія, який позначає речі, розглядатимемо як базовий код мови, який упродовжує буття об'єкта як такого. Поза базовими кодами немає жодних об'єктів. Життєвий світ людини не лише насичений знаками, а й не має іншої форми існування, крім знакової. Процес споглядання речей передбачає семіозис і полягає в семіозисі.

Річ, яку споглядають, починає існувати як об'єкт. На думку А. Карася, твердити, що річ є або не є об'єктом, означає визнавати, що вона відома або не відома². Погоджуючись із таким твердженням, вважаємо, що об'єкт існує лише за наявності в мові базового коду / кодів (див. рис. 1), хоч універсум може містити речі, які є об'єктами лише потенційно.

Базові коди — тривимірні, вони є знаками для думки, яка їх інтерпретує, знаками для об'єкта і знаками, які в певному відношенні пов'язують їх з об'єктами.

Сама природа базового коду передбачає наявність психологічної і фізичної реальності. Психологічна реальність опосередковує відмінність між фізичним і об'єктивним буттям і є основою позначення, або репрезентамена в термінології Ч. Пірса. На його думку, знак відноситься, з одного боку, до свого об'єкта, а з другого — до інтерпретанти, що «приводить до такого відношення інтерпретан-

¹ Пірс Ч. Письма к леди Уэлби // Начала прагматизма / Пер. с англ., пред. В. В. Кирущенко, М. В. Колопотина.— СПб., 2000.— С. 281.

² Карась А. Семіотична перспектива інтерпретації реальності як дійсності // Філософська думка.— 2008.— № 5.— С. 20.

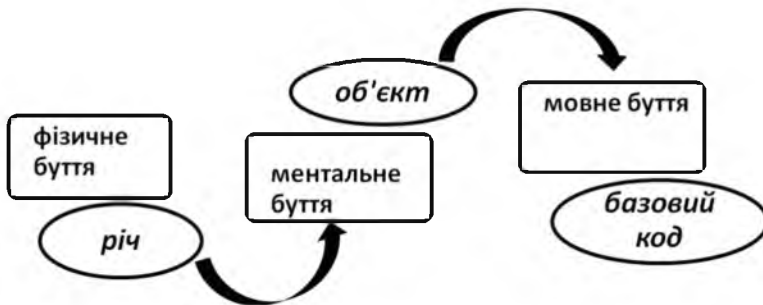

Рис. 1. Базовий код як вираження існування об'єкта.

ти до об'єкта, яке відповідає його власному відношенню до цього об'єкта»³. За основу поділу знаків береться відношення до об'єктів, власна матеріальна природа і відношення до інтерпретант. Інтерпретанта включена у триадне відношення «об'єкт — знак — інтерпретанта». Думка, яка виникає при сприйнятті потенційного знака, є інтерпретантою. Таким чином, вона пов'язує вже не знак і його об'єкт, а знак і ментальний знак (знак ідеї з самою ідеєю). Останні породжують інтерпретанту. Здатність інтерпретувати такий знак є «мускулами думки» і може поєднуватися з тлумаченням мовної свідомості⁴.

Тривимірність мовного базового коду дозволяє стверджувати, що інтерпретанта в контексті мовного семіозису теж повинна бути тривимірною. Ч. Пірс запропонував два типи трихотомії: перший передбачає виділення емоційної (почуття, яке викликається знаком), енергетичної (вплив знака; ментальне чи мускульне зусилля, яке опосередковується емоційною інтерпретантою) та логічної (значення концепта) інтерпретант, а другий — безпосередньої (загальний не проаналізований перший вплив знака), динамічної (фактичний вплив на інтерпретатора) та кінцевої (вплив знака на будь-якого носія інтелекту).

Спираючись на розуміння інтерпретанти базового коду як його «розпізнавання», яке забезпечує зв'язок з об'єктом, пропонуємо трихотомію інтерпретант, яка відображає специфіку базових кодів як мовних знаків: 1) первинна інтерпретанта (інтерпретанта знака, який веде до зв'язку з об'єктом; денотат), 2) поняттєва інтерпретанта (інтерпретанта знака для об'єкта; концепт), 3) «культурна» інтерпретанта (інтерпретанта знака для думки — для ментального об'єкта; конотат).

Загалом така трихотомія може забезпечити шлях до пояснення культурно-специфічних форм мислення і образів картини світу через поєднання підходів, напрацьованих семіотикою, семантикою і когнівістикою. Адже в розумових діях і словесному спілкуванні — двох основних функціональних сферах мови — виникає необхідність насамперед позначити об'єкти, щоб мати можливість застосувати знаки у процесі комунікації. Знак заміщує собою щось для когось у певному відношенні чи у властивості (*aliquid stat pro aliquo*⁵) і завжди комусь

³ Пірс Ч. Знач. праця.— С. 290.

⁴ Див. докладніше: Андрейчук Н. І. Життєвий світ людини і «горизонтність» мовної свідомості // Гуманітарний вісник. Сер. «Іноземна філологія». — Черкаси, 2009. — № 13. — С. 113–116.

⁵ Класичне визначення знака є настільки широким, що перетворює все, доступне людському розумові, в об'єкт семіотичної науки. Семіотичних проблем торкалися перші християнські мислителі (Псевдо-Діонісій, Ареопатит, Августин, гностики). Августин Блаженний називає знаком щось, що крім виявлення себе почуттям вказує також розумові на щось поза собою. Він розглядає слово як систему з чотирьох елементів: *verbum* «слово» є артику-

адресований, тобто створює в розумі людини еквівалентний знак, чи, можливо, більш розвинутий знак⁶. Базовий код заступає об'єкт, відсилаючи нас до певної ідеї, яка становить основу репрезентамена. Унікальність власне антропосеміотичних ідей в антропокультурній лінгвістиці⁷ полягає у відкритості базових кодів до універсуму, який у його тотальності виступає в ролі об'єкта. Вхідження в універсум — це семіотичний процес, який забезпечується дією знаків. Процес розуміємо як «скоординовану сукупність змін у зовнішності (complexion) реальності, організовані споріднені події (family of occurrences), які систематично поєднуються каузально чи функційно»⁸.

Дисципліни, пов'язані з мовною здатністю людини, не завжди розглядають її крізь призму вчення про знаки. Є серйозні розбіжності в термінології та методах дослідження мовних явищ, і можна отримати цілком інше враження про мову, якщо розглядати її крізь призму історичного мовознавства, психолінгвістики, структурної лінгвістики, структурної антропології тощо. Жодна з наук чи теорій, дотичних до мови, не може оминати питань семантики. Семантика або включається в модельовану систему мови, або окремі дисципліни займаються питаннями «значущої» діяльності. Цей «поділ» можна віднести також до різних культурологічних студій, які зосереджені не лише на мові *per se*, а й розглядають різні підходи до культури чи поведінки.

Питання зв'язку систематичної репрезентації значення в семіотиці і традиційних семантичних теоріях у мовознавстві залишаються, ймовірно, тим «золотим ключиком», який може відчинити ще одні двері до розуміння життєвого світу людини. Первинну інтерпретанту як поняття семіотики можна зіставити з поняттям денотата в мовознавстві. Останнє як «предметне значення імені» було введено німецьким логіком, математиком і філософом Г. Фреге 1982 р. у його статті «Смисл і денотат»⁹. Знаком (чи іменем) він називає позначення, яке виступає як власне ім'я; денотатом знака є певна річ (у найширшому значенні слова), але не поняття чи відношення¹⁰. Знакомосій може мислитись не лише у зв'язку з позначуванним (денотатом), а й у зв'язку зі змістом — тим, що відображає спосіб представлення позначуваного. У нашому розумінні денотат як первинна інтерпретанта базового коду забезпечує ментальний зв'язок з об'єктом. Базовий код як окремий знакомосій має певну основу. У процесі кодування відбувається перетворення одного знака в інший і при цьому одна ідея може кодуватися різними способами. Для процесу мовного кодування це означає, що окремі знакомосії, які мають спільну інтерпретанту, утворюють денотативне поле. Важливі ключові для людини об'єкти (основи репрезентамена) можуть, з одного боку, кодуватися в мові різними способами, а з другого боку, один знак може ма-

льованим звуком; *dicibile* чи *locutio* — слово ментальної мови, що відповідає *verbum*; *dictio* є використання слова, що включає поєднання *verbum* і *dicibile*, яке надає їм «силу», тобто прагматичної функції; *res* «річ» є конкретним чи абстрактним об'єктом, яке позначає слово. Схожа схема (знак — значення — референт) є і в писаннях св. Ансельма, який вважав, що ім'я *per se* позначає властивість, а *per aliud* — особу чи річ.

⁶ *Пирс Ч.* *Grammatica speculativa* // *Начала прагматизма* / Пер. с англ., пред. В. В. Кирющенко, М. В. Колопотина. — СПб., 2000. — С. 48.

⁷ *Андрейчук Н. І.* Семіотика лінгвокультурного простору Англії кінця XV — початку XVII століття. — Л., 2011. — С. 280 с.

⁸ *Rescher N.* *Process Metaphysics: An Introduction to Process Philosophy.* — New York, 1996. — P. 38.

⁹ *Фреге Г.* *Смысл и денотат* // *Семіотика и информатика. Opera selecta* : Сб. науч. ст. — М., 1997. — Вып. 35. — С. 352–379.

¹⁰ Там же. — С. 354.

ти велику кількість об'єктів. Відповідно різними будуть основи репрезентамена та інтерпретанти.

Якщо розглядати базовий код як репрезентамен, то він може бути описаний через поняття якості феномена: «там, де є феномен, є і якість, тому, як навіть може видатися, феномени і не містять нічого більше. ... Якості, оскільки вони загальні, є чимось невизначеним (*vague*) і можливим»¹¹. Базовий код — індивідуальний, наявний тут і зараз, отже, є фактом, дією, дійсністю, що її можна визначити як другий складник феноменів. Базові коди відображають феномени, які становлять складники життєвого світу людини в його феноменологічному тлумаченні. Іntenціональність забезпечує виокремлення об'єктів досвіду («якостей» у термінології Ч. Пірса). Людина діє в умовах, які вона створює цими «якостями», роблячи останні «фактом» і втілюючи їх у мовних знаках. Будь-яка якість, що існує незалежно від нашого остаточного знання, може або не може бути *відомою* і стає такою лише в контексті відношень. Відтак життєвий світ людини втілюється в комбінації відношень базових кодів, які інтерпретуються в контексті значущостей сфери досвіду.

Становлення мовного коду як способу моделювання світу відбувається в повідомленні. Щоб повідомлення надійшло, воно має складатися із мовних базових кодів, які певним чином впливають на інтерпретатора. Первинна інтерпретанта як потенційна інтерпретація забезпечує віднесеність базового коду до денотативного поля і тотожність кодів у межах поля. Відношення тотожності встановлюється шляхом співвіднесення кожного з них з тим самим позначуваним. Г. Фреге підкреслює, що якщо знак *a* відрізняється від знака *b* лише матеріально, а не способом позначення, то пізнавальна цінність виразів $a=a$ і $a=b$, по суті, однакова¹².

Друга інтерпретанта, яку можна назвати поняттєвою, забезпечує зв'язок розпізнаного об'єкта з поняттям про цей об'єкт. Таке трактування цієї інтерпретанти дозволяє пов'язати її з тлумаченням концепту в сучасних лінгвокогнітивних дослідженнях, які ставлять за мету уточнити поняття моделі світу й концепту на основі усвідомлення того, що в значенні мовних одиниць реалізована свідомість, сформована взаємодією ментального й почуттєвого компонентів¹³. Концепт тлумачиться як синтезуюче лінгвоментальне утворення, як «одиниця мислення, яка закріплена мовним знаком з метою комунікації»¹⁴. На нашу думку, концепт входить до складу знака як його поняттєва інтерпретанта для об'єкта, яка формується в етнокультурному середовищі. Загалом таке тлумачення дозволяє виділити дві основні характеристики поняттєвої інтерпретанти базового коду: ментальну природу (поняттєва інтерпретанта локалізована у свідомості, є ментальною проекцією об'єкта) та належність до знання як сукупності відносно стабільних, об'єктивних і колективних поняттєвих інтерпретант. Можна також виявити зв'язок поняттєвої інтерпретанти з концептом у математичній логіці і логічній семантиці, де він ототожнюється з поняттям, смислом імені чи інтенціоналом¹⁵. У межах цих напрямів концепт розглядається як результат логічних операцій аналізу, синтезу,

¹¹ Пірс Ч. Знач. праця.— С. 10.

¹² Фреге Г. Знач. праця.— С. 353.

¹³ Зеленько А. С. Проблеми семасіології в різних лінгвістичних парадигмах // Лінгвістика.— Луганськ, 2010.— № 1.— С. 16–26.

¹⁴ Попова З. Д., Стернин И. А. Основные черты семантического-когнитивного подхода к языку // Антология концептов / Под ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина.— М., 2007.— С. 8.

¹⁵ Див.: Фреге Г. Знач. праця.— С. 352–379; Черч А. Введение в математическую логику / Пер. с англ. В. С. Чернявского.— М., 1960.— 484 с.; Карнап Р. Значение и необходимость : Исследование по семантике и модальной логике.— М., 1959.— 384 с.

порівняння, абстракції та узагальнення, отже, позбавляється характеристик суб'єктивності, діалогічної орієнтованості та неоднозначності.

У лінгвістичному концептуалізмі сформувалися два основні напрями — когнітивний і лінгвокультурологічний¹⁶. Когнітивні концепти розглядаються як індивідуальні змістові ментальні утворення, які структурують і реструктурують навколишню дійсність, а культурні концепти — як колективні змістові ментальні утворення, що фіксують своєрідність відповідної культури. З позиції когнітивної лінгвістики ми рухаємося від людини до культури, з позиції лінгвокультурології — від культури до людини¹⁷. Ці підходи взаємопов'язані: концепти як ментальні утворення становлять концептосферу соціуму, його культуру, а концепти як одиниці культури стають надбанням окремих індивідів. Т. В. Радзівська справедливо зазначає, що оскільки дослідники різних шкіл і напрямів уживають цей термін для позначення комплексу явищ, які розглядаються у площині питань взаємодії мови і культури, мови і мислення, то відсутність його однозначного тлумачення є закономірним явищем і пояснюється складністю самого позначуваного феномену, неоднаковим ставленням до завдань концептуального аналізу і, зрештою, непростим процесом засвоєння термінологічної лексики¹⁸.

Наше розуміння поняттєвої інтерпретанти як операції інтерпретації одиниці національної когнітивної свідомості дозволяє поєднати в цілісну систему чуттєвий образ, інформаційний зміст та інтерпретаційне поле. Фактично цей компонент мовного знака можна вважати також об'єктом когнітивної семасіології, яка застосовує поняття концепту для розкриття внутрішньої єдності і структурованості значних ділянок лексико-фразеологічної і синтаксичної систем мови, об'єднаних репрезентацією концепту в різних його іпостасях, і як інструмент пояснення та поглибленого опису семантики мовних одиниць¹⁹.

Зв'язок понять «знак» і «концепт» остаточно не визначений. Найчастіше до цього питання звертаються при дослідженні семантики мовних одиниць, однак чіткого узгодження термінології семіотики, семантики та культурології ще немає. Більшість праць з лінгвістичної семантики не оминає питання значення у структурі мовного знака (І. М. Кобозева, А. П. Загнітко, М. А. Кронгауз, М. Ф. Алефіренко та ін.). Розглядаючи форми семіотизації концепту, М. Алефіренко стверджує, що його поняттєва реалізація становить когнітивну базу для формування сигніфікативного компонента лексичного значення, а його символічна іпостась слугує когнітивною основою розвитку конотативного компонента у структурі лексичного значення, яка безпосередньо пов'язана з лінгвокультурною свідомістю народу²⁰. Лінгвокультурологічне розуміння вирізняється увагою до мовного, знакового «тіла» концепту²¹. На нашу думку, «культурний» компонент мовного знака виявляється через культурну інтерпретанту, яка в семантичній площині співвідноситься з конотатом, а в семіотичному плані може розглядатися як інтерпретанта базового коду. Якщо в коді наявна етнокультурна інформація, яку можна розглядати як різновид прагматичної інформації у струк-

¹⁶ Сльишкін Г. Г. Лінгвокультурный концепт как системное образование / Вестн. Волгогр. гос. ун-та. Сер. «Лингвистика и межкультурная коммуникация». — 2004. — № 1. — С. 30.

¹⁷ Карасик В. И. Языковые ключи. — М., 2009. — С. 28–29.

¹⁸ Радзівська Т. В. Нариси з концептуального аналізу та лінгвістики тексту. Текст — соціум — культура — мовна особистість. — К., 2010. — С. 6.

¹⁹ Попова З. Д., Стернин И. А. Знач. праця. — С. 9.

²⁰ Алефіренко И. Ф. Спорные проблемы семантики. — М., 2005. — С. 139, 141.

²¹ Воркачев С. Г. Постулаты лингвоконцептологии // Антология концептов / Под. ред. В. И. Карасика, И. А. Стернина. — М., 2007. — С. 10.

турі лексичного значення слова²², то «працное» модель інтерпретації, яка містить культурну інтерпретанту. Остання відображає морально-етичні оцінні уявлення носіїв мови. Базові коди з етнокультурною інформацією мають підвищену експресію. Таким чином, культурна інтерпретанта відповідає, у нашому тлумаченні, прагматичному (конотативному й аксіоматичному) компонентам значення.

Запропонована трихотомія інтерпретант (первинна — поняттєва — культурна) має значення для розуміння природи окремих базових кодів та при виділенні особливих «знакових» (соціальних) ситуацій, у яких вони використовуються. Такі ситуації відбиваються в дискурсі, який не лише описує реальність, властиву певному соціуму, а й формує її, оскільки нав'язує суб'єктові певні «схеми» цінностей і уявлень. У цьому процесі важливу роль відіграють культурологічні фактори, які втілюються в дискурсі лінгвокультурними кодами²³. Відношення базових кодів між собою формує лінгвокультурну синтактику дискурсу. М. Фуко привернув увагу до питання відношення дискурсивності як вільної процесуальності дискурсу та соціокультурних механізмів регламентації і контролю над дискурсом, які через нормування і обмеження упорядковують його: «...у будь-якому суспільстві виробництво дискурсу одночасно контролюється, піддається селекції, організується і перерозподіляється з допомогою певної кількості процедур, функція яких — нейтралізувати його владні повноваження і пов'язані з ним небезпеки...»²⁴. Разом з тим Фуко підкреслює, що владу дискурс отримує від нас і лише від нас він і є тим, заради чого б'ються, і те, чим б'ються, — владою, якої прагнуть.

Процедури контролю й обмеження дискурсу є зовнішніми тією мірою, якою вони є механізмом регулювання дискурсивних практик з боку культури, і є внутрішніми тією мірою, якою контроль над дискурсами здійснюється самими дискурсами. Це процедури, які слугують принципами класифікації, упорядкування, розподілу. Якщо повернутися до знакової природи дискурсу, то можна стверджувати, що інтерпретанта дискурсу як знака також має троякий характер і становить сукупний механізм регулювання процесу його інтерпретації (див. рис. 2).

Механізм «подієвості» забезпечує розпізнавання смислових структур: виявлення денотативних полів базових кодів та зв'язків між ними. Подієвість дискурсу створюється його інтерпретацією, зокрема первинною інтерпретантою. Інтерпретуються «текстові події» через встановлення зв'язку з конкретними

первинна інтерпретанта	<ul style="list-style-type: none"> • механізм регулювання з боку "подієвості" дискурсу • денотат
поняттєва інтерпретанта	<ul style="list-style-type: none"> • механізм ідентифікації "ритуалізованого ансамблю" дискурсу • концепт
"культурна" інтерпретанта	<ul style="list-style-type: none"> • механізм регулювання з боку культури • конотат

Рис. 2. Трихотомія інтерпретант дискурсу.

²² Космеда Т. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. — Л., 2000. — С. 169–170.

²³ Андрейчук Н. І. Знач. праця.

²⁴ Фуко М. Порядок дискурсу. Інаугураційна лекція в Коллеж де Франс, прочитана 2 декабря 1970 года // Фуко М. Воля к истине: по ту сторону знания, власти и сексуальности. Работы разных лет / Пер. с фр. С. Табачникова. — М., 1996. — 448 с. — http://www.e-reading.org.ua/bookreader.php/60894/Fuko_-_Volya_k_istine_-_po_tu_storonu_znaniya_vlasti_i_seksualnosti.html.

«денотативними» подіями. Первинна («подієва») інтерпретанта дискурсу забезпечує виконання текстом ролі «інформатора». У подієвій семантиці (event semantics) дискурс розглядається як структурно організована множина текстових сегментів. При читанні тексту ми автоматично приписуємо зв'язки сегментам тексту, які ми вважаємо пов'язаними. Ці риторичні зв'язки, які ґрунтуються на предметах обговорення в сегментах, називаються інформаційними зв'язками²⁵. Отже, інформаційна структура дискурсу є його подієвою семантикою. Фактична цінність інформації залежить від того, якою є потреба в її отриманні і як її представлено. Первинна інтерпретанта дискурсу — виявлення «подій» — є механізмом «менеджменту знань»²⁶.

Розглянемо, наприклад, «Акт Верховенства» («Act of Supremacy») — законодавчий документ, прийнятий у 1534 р., який остаточно закріпив розрив англійської церкви з Римом у ході реформації і проголосував Генрі VIII «єдиним верховним главою на землі церкви Англії» (the only Supreme Head in earth of the Church of England):

«Act of Supremacy» (1534): An act concerning the king's highness to be supreme head of the Church of England and to have authority to reform and redress all errors, heresies, and abuses in the same.

«Albeit the King's Majesty justly and rightfully is and ought to be the Supreme Head of the Church of England, and so is recognised by the clergy of this realm in their Convocations; yet nevertheless for corroboration and confirmation thereof, and for increase of virtue in Christ's religion within this realm of England, and to repress and extirp all errors, heresies, and other enormities and abuses heretofore used in the same. Be it enacted by authority of this present Parliament that the King our Sovereign Lord, his heirs and successors kings of this realm, shall be taken, accepted, and reputed the only Supreme Head in earth of the Church of England called Anglicana Ecclesia, and shall have and enjoy annexed and united to the imperial Crown of this realm as well the title and style thereof, as all honours, dignities, preeminences, jurisdictions, privileges, authorities, immunities, profits, and commodities, to the said dignity of Supreme Head of the same Church belonging and appertaining : And that our said Sovereign Lord, his heirs and successors kings of this realm, shall have full power and authority from time to time to visit, repress, redress, reform, order, correct, restrain, and amend all such errors, heresies, abuses, offences, contempts, and enormities, whatsoever they be, which by any manner spiritual authority or jurisdiction ought or may lawfully be reformed, repressed, ordered, redressed, corrected, restrained, or amended, most to the pleasure of Almighty God, the increase of virtue in Christ's religion, and for the conservation of the peace, unity, and tranquillity of the realm: any usage, custom, foreign laws, foreign authority, prescription, or any other thing or things to the contrary hereof notwithstanding»²⁷.

Для аналізу мовного кодування «Акта Верховенства» важливо простежити, які акти передували його прийняттю. У 1532 р. парламент відмінив виплату аннатів²⁸ передбачаючи, що в майбутньому сан надаватиме король («Act in Restraint of Annates»). У той самий час у Палаті громад з'явилося «Прохання про допомогу проти ординаріїв»²⁹ («Supplication against the Ordinaries»). Це була збірка скарг на процедури в церковних судах та на інші провини духовенства. У 1532 р. Кентерберійський собор прийняв акт «Підпорядкування духовництва» («Submission of the Clergy»), який забороняв церковникам законодавчі дії без

²⁵ *Subba R.* Exploiting Event Semantics to Parse the Rhetorical Structure of Natural Language Text // Proceedings of the NAACL-HLT 2007 Doctoral Consortium. — Rochester, 2007. — P. 21–24.

²⁶ *Bickenbach M.* Von den Möglichkeiten einer «inneren» Geschichte des Lesens. — Tübingen, 1999. — S. 248.

²⁷ <http://www.archive.org/details/cu31924030504322>.

²⁸ Плата за отримання єпископського сану.

²⁹ Ординарій — «духовний суддя» — фактично суддя в церковному суді. Цю функцію виконували єпископи та їхні заступники.

дозволу короля. Процес безжального гноблення папства та англійського духівництва з боку Генрі VIII привів до прийняття ще одного акта 1533 р., який забороняв юридичні звернення до Риму («Act in Restraint of Appeals»). Ці події підготували ґрунт для «Акта Верховенства», який проголосив нову англіканську церкву.

Первинна інтерпретанта акта як механізм регулювання з боку «подієвості» дискурсу передбачає процес його розуміння як дискурсивно організованого переходу від однієї передумови до іншої, що включає вибір одних смислів і відкидання інших, які не відповідають конкретним особливостям ситуації. Вона полягає у встановленні зв'язків між основними базовими кодами в тексті. З допомогою спеціальної програми контент-аналізу³⁰ в «Акті Верховенства» можна виявити основні денотативні поля, представлені різними базовими кодами (див. табл. 1).

Таблиця 1

Денотативне поле	Базові коди	Кількість кодів у тексті
behaviour	Errors, heresies, abuses, offences, contempts, enormities virtue in Christ's religion	13
religion	Christ's religion, Almighty God Church of England, the same Church, Anglicana Ecclesia	10
social organisation	King's highness, King's Majesty, the Kingour Sovereign Lord, the imperial Crown of this realm, our said sovereign Lord	8
state	This realm, this realm of England, the realm	6
authority (the power or right to give orders, make decisions, and en force obedience)	Authority, full power and authority, spiritual authority or jurisdiction, foreign authority	6
supremacy	Supremacy, dignity of the Supreme head, Supreme head of the Church of England, the only supreme head in earthof the Church of England, supreme head of the same church	5
law	Act, corroboration and confirmation, parliament, jurisdiction, foreignlaws, thetitle	6

Первинна інтерпретанта дискурсу забезпечує встановлення зв'язку між базовими кодами, тобто перехід від проміжних інтерпретант базових кодів («віртуальних денотатів») до актуальних денотатів, які пов'язуються в образ події. Фактично «подієвість» є відображенням внутрішньої форми тексту, створеної первинною інтерпретантою. Використовуючи метафору Ван Дейка, назвемо її оперативною основою обробки дискурсу³¹.

Поняттєва інтерпретанта передбачає наявність у свідомості носія мови ще однієї структури збереження знань, яка вступає в дію у процесі комунікації на рівні дискурсу. Це механізм ідентифікації ментального стереотипу, представлений сукупністю статичних і динамічних когнітивних структур, які отримують

³⁰ Програмне забезпечення Tropes V8.0a було розроблене компанією в 1994–2011 рр.— www.semantic-knowledge.com.

³¹ Дейк Т. А. ван. Стратегии понимания связного текста // Новое в зарубежной лингвистике.— М., 1988.— Вып. 23.— С. 157.

знакове втілення в тексті. Розвиток досліджень мовної когніції як одного з напрямів антропоцентричної парадигми сучасної лінгвістики³² привів до розроблення когнітивних моделей і так званих суперструктур, які характеризують особливі типи текстів³³. Поняття інтерпретанта забезпечує сприймання учасником спілкування тих інтерактивних обмежень, які детерміновані мовленнєвим жанром, тобто установками й умовностями «ритуалізованого ансамблю» дискурсу. Цей механізм діє на рівні збереження знань про стереотипи в дискурсивній практиці і створює можливість соціального та ідеологічного розуміння дискурсу. Він оперує текстовими базами, які пов'язані з подібними ситуаціями. На думку Ван Дейка, текстова база постійно порівнюється із ситуаційною моделлю³⁴. Інтерпретанта досліджуваного тексту як семіотичного втілення жанрового простору парламентського акта забезпечує «адаптацію» комунікантів до тих загальних параметрів ситуації, які разом діють як детермінанти тексту і визначають семантичні конфігурації, що їх мовець звичайно обирає в контекстах такого типу. Ця інтерпретанта є концептом жанрової варіативності. У нашому прикладі парламентського акта беремо за основу твердження, що соціальні інститути визначають форми жанрів, у яких дискурсивні спільноти об'єктивують свої наміри таким чином, що вони адекватно інтерпретуються всіма учасниками «модельної» ситуації. Повторювані функціональні єдності знаків у повторюваній комунікативній ситуації, породженій певним соціальним інститутом, можна розглядати як жанри інституційного дискурсу³⁵. Отже, поняття інтерпретанта «Акта Верховенства» передбачає активацію когнітивного уявлення про акт втілення механізму соціального контролю.

Для розуміння процесу мовного семіозису важливим є усвідомлення культурної інтерпретанти, оскільки, на переконання американського антрополога Л. Гірца, засновника інтерпретативної антропології, «люди, не трансформовані звичаями певного конкретного місця, насправді не існують, ніколи не існували і, що ще важливіше, цілковито не можуть існувати»³⁶. Антропологи чітко наголошують на нерозривному зв'язку культури і соціальних структур: «Зішкребіть строкатий шар культури — і ви виявите структурні і функційні закономірності соціальної організації»³⁷. Соціальний і культурний складники життєвого світу людини підтримуються і забезпечуються психологічними факторами, а якщо зняти ще й їх, то перед нами — біологічні основи всієї споруди людського життя³⁸. Але така «стратегіфічна» концепція зв'язку культурного, соціального, психічного і біологічного не повинна спричинювати відокремлення і автономність «рівнів». На нашу думку, простором, у якому втілюється їхня єдність, є семіотичний простір мови, а його аналіз дає можливість обґрунтувати міжрівневі зв'язки, які, безумовно, існують. Мовний семіозис є породженням біологічної, психологічної і соціальної систем, культура в ньому виступає чинником росту і розвитку. Навіть етимологія терміна вказує на зв'язок культури з «оброблянням, засіванням, доглядом» землі і,

³² *Андрейчук Н. І.* Антропоцентрична парадигма сучасної лінгвістики: ідеологія і програми досліджень // *Лінгвістичні студії* : Зб. наук. праць / Уклад. А. Загнітко (наук. ред.) та ін.— Донецьк, 2008.— Вип. 17.— С. 273–278.

³³ *Дейк Т. А. ван.* Зазнач. праця.— С. 153–211.

³⁴ Там же.— С. 165.

³⁵ Див. докладніше: *Андрейчук Н.* Жанровий простір англійського інституційного дискурсу кінця XV — початку XVII століття // *Лінгвістичні студії* : Зб. наук. праць / Ред. А. П. Загнітко.— Донецьк, 2011.— С. 110–116.

³⁶ *Гирц К.* Інтерпретація культур / Пер. с англ.— М., 2004.— С. 45.

³⁷ Там же.— С. 48.

³⁸ Там же.

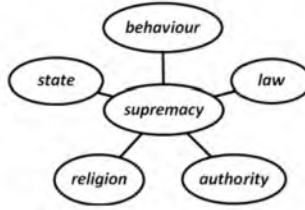

Рис. 3. Зв'язки головних денотативних полів «Акта Верховенства».

метафорично, душі³⁹. У сучасних культурологічних студіях культура інтерпретується як діяльність із формування свідомості, «суб'єктивних форм», у які ми втілюємо своє життя⁴⁰. Саме під впливом ідей французького структуралізму, які полягали в застосуванні методів структурної лінгвістики до вивчення ідеології, культура починає тлумачитися як «спосіб проживання», сукупність практик, які формують ідентичність людини як члена спільноти.

Культурна інтерпретанта — окуляри, крізь які ми бачимо світ, і діоптрії в них визначаються належністю до соціального прошарку, освітою, гендером тощо. Цей механізм регулювання забезпечує оцінку (конотат) повідомлення через встановлення оцінки зв'язків основних денотативних полів тексту — лінгвокультурних кодів. Загалом призначення наведеного парламентського акта — формування в підданих такої культурної інтерпретанти, яка б забезпечувала вихідні дані для генерації оцінок тих соціальних змін, до яких необхідно буде пристосовуватися. Відбувається не проста кореляція інтерпретант базових кодів, а реконструювання лінгвокультурного коду, що його можна визначити як особливі конфігурації / зв'язки головних денотативних полів тексту (див. рис. 3).

Культурна інтерпретанта є механізмом регулювання ціннісно-орієнтаційної та адаптаційної компонент декодування тексту. Вона нерозривно пов'язана з поняттєвою інтерпретантою, оскільки акт, як продукт соціального інституту парламенту, створює певний «культурний інститут», який передбачає угоду щодо низки традиційних цінностей, які об'єднують громадян, — схилення перед Короною.

Таким чином, семіотична категорія інтерпретанти може слугувати основою для об'єднання культурологічного, антропологічного та мовознавчого вивчення взаємозумовлених сутностей мови і культури. Як особливий механізм структуривання життєвого світу людини у процесі мовного семіозису вона «обслуговує» систему мовленнєвих жанрів інституційного (чи іншого) дискурсу і забезпечує їх інтерпретацію всіма членами мовної спільноти.

(Львів)

N. I. ANDREICHUK

INTERPRETANT AS A HUMAN FACTOR OF LINGUAL SEMIOSIS

The paper suggests a new approach to the trichotomy of interpretants reflecting the specificity of text decoding. It is claimed that only the synthesis of ideas developed in semiotics, semantics and cognitive studies can provide a way to explain specific forms of creating man's world of life. Interpretant is viewed as the main component of anthropological semiosis and the «Act of Supremacy», adopted by the British Parliament in 1534, is used as an example to illustrate this attitude.

Keywords: interpretant, semiosis, basic code, lingual cultural code, «Act of Supremacy» (1534).

³⁹ Полный латинский словарь, составленный по современным латинским словарям Аваньевым, Яснецким и Лебединским. — М., 1862. — С. 239.

⁴⁰ Постмодернизм. Энциклопедия. — Минск, 2001. — С. 394–399.